

Makalenin Türü : Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi : 12.05.2025
Kabul Tarihi : 08.10.2025

<https://doi.org/10.29029/busbed.1698085>

HAFIZA MEKÂNI OLARAK TEMATİK MÜZELER: SABUNCUOĞLU ŞEREFEDDİN TIP ve CERRAHİ TARİHİ MÜZESİ ÖRNEĞİ

Fevziye ALSAÇ¹, Ömer Faruk ELALTUNTAŞ²,

ÖZ

Müzeler sanata, bilime ve insanlık tarihine ait eserlerin/yapıtların, belgelerin, nesnelerin sergilendiği ve korunduğu yapılardır. Müzelerin kuruluş amacı; ziyaretçilere yönelik bir iletişimin kurulması ve çeşitli açılardan fayda sağlayarak onları etkilemektir. Tematik müzeler, bir konunun ayrıntılı ve çeşitli kompozisyonlarla dramatize edilmesidir. Anlatılan döneme tanıklık eden belge, nesne ve eşyalar sergilenerek tarihi ve kültürel değerler olarak aktarılır. Hafıza mekânları tematik müzeler, gelecek nesiller için kültürleme ve kültürlenme işleviyle bir aktarım unsurudur. Tematik müzeler, kültürün ve tarihin hafızaya kalıcı kodlarla yerleşmesini sağlayarak geçmişsiz bir hafızaya dönüşür. Tarihin oluşturduğu hafıza olmazsa mekânlar da olmaz. Sabuncuoğlu Şerefeddin Tıp ve Cerrahi Müzesi başta tıp olmak üzere müzik, tarih ve başka alanlarda kaynak olan bir hafıza mekânıdır. Müzenin bölümleri arasında Sabuncuoğlu'na ait ilk Türkçe cerrahi kitabı Cerrahiyyetü-l Hâniyedeki çizimlere uygun yapılan on ayrı branşa yönelik tıp ve cerrahi aletlerinin sergilendiği ve hastalıklara karşı tedavi yöntemlerinin gösterimini içeren Sabuncuoğlu Salonu ilk bölümdür. İkinci bölüm cerrahi tedavilerin ve operasyonların yapıldığı Sabuncuoğlu Kliniğidir. Üçüncü bölüm hastalara yönelik terapi olan musiki aletleri ve tedavide kullanılan Türk Musikisi makamları hakkında ayrıntılı bilgi sunan Müzik Salonudur. Avlu bölümünde ziyaretçileri karşılayan müzik dramatizasyonu kesintisiz olarak hizmet verir. Ayrıca ziyaretçilerin alışveriş yapması için bir bölüm mevcuttur. Müze bir hafıza mekânı bağlamıyla Türk kültürünün, bilimsel gelişmelerin ve sanatsal faaliyetlerin bir göstergesidir. Müzenin tarihiyle Amasya'nın tıp alanında önemli bir merkez rolünde olduğu anlaşılır. Çalışmada Sabuncuoğlu Şerefeddin Tıp ve Cerrahi Tarihi Müzesi'nin bilim tarihindeki yeri ve önemi değerlendirilmiş; tematik müzelerin amaç ve işlevlerinin ortaya konması açısından yapının değeri işlenmiştir. Çalışmada eser üzerine bir inceleme yöntemi olan hermenötik/yorumbilim yöntemi kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tematik Müzeler, Hafıza Mekânı, Sabuncuoğlu Şerefeddin, Tarih, Kültür

¹ Doç. Dr. Siirt Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, fevziyealsac_23@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-6419-1617>

² Dr. Öğr. Üyesi, Bingöl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, ofelaltuntas@bingol.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-8870-4437>

Article Type : Research Article
Date Received : 12.05.2025
Date Accepted : 08.10.2025

 <https://doi.org/10.29029/busbed.1698085>

THEMATIC MUSEUMS AS A PLACE OF MEMORY: THE EXAMPLE OF SABUNCUOĞLU ŞEREFEDDİN MEDICAL AND SURGICAL HISTORY MUSEUM

Fevziye ALSAÇ¹, Ömer Faruk ELALTUNTAŞ²,

ABSTRACT

Museums are structures where works, documents, and objects related to art, science, and human history are exhibited and preserved. The purpose of museums is to communicate with visitors and to influence them by providing benefits from various perspectives. Thematic museums dramatize a topic through detailed and diverse compositions. Documents, objects, and artifacts that bear witness to the period depicted are exhibited and conveyed as historical and cultural values. As sites of memory, thematic museums serve as a means of transmission for future generations, enculturating and acculturating. Thematic museums enable culture and history to be imprinted in memory with permanent codes, transforming them into a memory without a past. Without the memory formed by history, places would be ineffective. The Sabuncuoğlu Şerefeddin Medicine and Surgery Museum is a site of memory that serves as a resource, primarily in medicine, but also in music, history, and other fields. Among the museum's sections, the Sabuncuoğlu Hall, which displays medical and surgical instruments for ten different branches, designed according to the illustrations in Sabuncuoğlu's first Turkish surgical book, *Cerrahiyyetü-l Hâniye*, and demonstrates treatment methods for various diseases, is the first section. The second section is the Sabuncuoğlu Clinic, where surgical treatments and operations are performed. The third section is the Music Hall, which provides detailed information on musical instruments used as therapy for patients and the Turkish musical modes used in treatment. A continuous musical drama welcomes visitors in the courtyard. There is also a shopping area for visitors. The museum, in its context as a place of memory, is a showcase of Turkish culture, scientific developments, and artistic activities. The museum's history underscores Amasya's role as a significant center in the field of medicine. This study evaluates the place and significance of the Sabuncuoğlu Şerefeddin Museum of Medicine and Surgery in the history of science and examines the structure's value in demonstrating the purpose and functions of thematic museums. The study utilizes hermeneutics, a method of examining works.

Keywords: Thematic Museums, Memory Place, Sabuncuoğlu Şerefeddin, History, Culture

¹ Assoc. Prof. Dr., Siirt University, Faculty of Arts and Sciences, fevziyealsac_23@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-6419-1617>

² Assistant Professor, Bingöl University, Vocational School of Social Sciences, ofelaltuntas@bingol.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-8870-4437>

1. GİRİŞ

Müzeler tarihe ve kültüre ait dokuyu taşıyan nesne, obje, belge ve diğer ürünlerin sergilendiği alanlardır. Halkbiliminin önemli konularından biri olan müzeler, ana kültürel öğelerdendir. Müzeler, ortak hafızayı oluşturan/besleyen kültürlenme ve kültürleme alanlarıdır. Kültürleme/kültürlenme işlevi, atalar kültürüyle iletişimin sürekliliğini işaret eden bir koddur. Kültürel kodlar, müzelerde korunan millî kültür öğelerini görsel sunumlarla canlı tutar. Yeni nesiller burada korunan tarihî ve kültürel somut öğelerle öğrenme sürecine dâhil olur. İnsan/toplum belleğini canlı tutma ve koruma işleviyle hafıza mekânı değeri kazanan hatırlatıcı kodlara sahip olan müzeler, nesiller arasında birleştirici ve yapıcı değerleri inşa eder. 19. yy. da halkbilimi çalışmaları ve milliyetçilik akımıyla önem kazanan müzeler, turistik seyahatlerle popüler kültür haline gelmiştir. Turistik seyahatlerde gidilen şehrin müzeleri gezi planına dâhil edilir. Tematik müzeler özel kompozisyonlar halinde seçilen bir konunun/durumun/olayın tarih ve kültür açısından kazandığı değerini gösterir. Kent müzelerinin yanında şehrin önemli özellikleri ve değerleriyle korunan tematik müzeler, ilgi görmeye başlamıştır. Amasya'nın kültürel kimliğinin göstergesi müzelerden biri olan Sabuncuoğlu Şerefeddin Tıp ve Cerrahi Tarihi Müzesi, tematik bir müzedir. Amasya ilinin İlhanlı Döneminden kalan tek eseri olarak kültürel ve tarihsel bağlamıyla önemli bir yapı olan bina, Osmanlı döneminde Amasya Dârüşşifâsı olarak hizmet vermiştir. Bu müze, hafıza mekânı bağlamında Sabuncuoğlu Şerefeddin'in tıp tarihine olan katkılarını bir değer olarak canlı tutar. Kentin kültürel kimliğini tamamlayan müze, didaktik ve estetik bir değere sahiptir. Çalışmanın amacı Sabuncuoğlu Şerefeddin Tıp ve Cerrahi Tarihi Müzesi'nin kültür tarihindeki değerini ortaya koyarak hafıza mekânı müzelerin önemini vurgulamaktır. Yorumbilim/hermenötik yöntemi kullanılmıştır. Hermenötik/yorumsamacılık, yorumlama teorisi ve metodolojisidir. Yorumbilim eserden hareketle anlamı keşfetme sürecidir. Doğal gerçeklik bağlamında eylemin arkasındaki anlamı ortaya çıkarmak olarak tanımlanır. Hermenötik yöntem eser/müze hakkında açıklayıcı bilgilerle birlikte yapılan değerlendirmelerden oluşur.

2. TEMATİK MÜZELER ve POPÜLER KÜLTÜR

Müzeler insanlığın öyküsüne ait sanatsal, bilimsel ve tarihî eserlerin/yapıtların, belgelerin, nesnelerin sergilendiği kültür öğeleridir. “Uluslararası Müzeler Komisyonu (ICOM) müzenin en yaygın ve kabul görmüş tanımını yaparken müzenin toplumun ve toplumsal gelişimin hizmetinde, halka açık, insana ve yaşadığı çevreye tanıklık eden materyaller üzerinde araştırmalar yapan, toplayan, koruyan, bilgiyi paylaşan, inceleyen ve bu metaryeli eğitim amacı ile topluma estetik zevkler kazandırmak için sergileyen kâr düşüncesinden bağımsız, sürekliliği olan bir kuruluş olduğunu vurgulamıştır” (Karadeniz, 2018: 65). Müzeler kültürel değerlerin işlevini artıran insan odaklı bir iletişim amacını taşır. İnsan odaklı, kültür ve bilgi aktarımı sağlayan müzelerin amaçları; kültür kodlarıyla insan ve yaşam ekseninde kültür varlıklarıyla ve kültür tarihiyle iletişim kurmak, nesillere çeşitli yönlerden fayda sağlamak ve nesilleri etkilemektir. Müzelerin kurulması ideolojik bir amaç taşır. Ülke yönetimleri ulusa ait dili, toplumun inanç vb. kültürel yapı değerlerini muhafaza ederek dış etkenlerin olumsuz sonuçlarını yok etmek için eğitim ve medya yoluyla mücadele eder. Siyasî ve kültürel birliği sağlayarak millî birlik ve beraberlik anlayışını yaratmak için simge ve kavram düzeyinde somut veya somut olmayan bir bellek oluşturarak müzeler düzenlenmiştir (Özrili ve Başak, 2021: 86). Müzeler içerdiği kültür kodlarıyla hafıza mekânı işlevini sağlar. Nesiller arasında birleştirici ve yapıcı değerleri inşa eder. Fonksiyonlarına göre çeşitli müzeler inşa edilmiştir. Kültür müzeleri, kültürel tasarım ve kent tarihine dair kurgulardan oluşur. Tematik müzelerdeki kompozisyon, tarihî ve kültürel kimlikleriyle bir dönemi ve dönemin özelliklerini barındırır. Öğreticilik yönü bulunan bu müzeler kentlerin marka değeri olma bağlamını taşır. Dramatizasyonlarla temanın etkili ve canlı bir şekilde algılanması sağlanır. Seçilmiş bir kültür öğesinin çeşitli nesne ve belgelerle kompozisyona dönüşümü olan tematik müzeler, bağlamı güçlendiren öyküsel sahnelerden oluşurlar. Tematik gösterim olayın/durumun içinde canlı ruhu duyarak dolaşma, yolculuk boyunca hedef temanın içselleştirilmesi amacıyla kullanılır. Tematik müzeler hikâyesel anlatım modelidir ve tarihin yaşatılması/canlandırılması açısından önemlidir. Tematik müzeler anlatım, hikâye etme, dramatize etme vb. tekniklerle canlı bir mekân özelliği kazanır. 19. yüzyıl milliyetçilik düşüncesiyle birlikte insanın/toplumun hafızasını canlı tutan müzeler kurulmuştur. Türkiye’de de bu amacı taşıyan şehir müzeleri kurulmuştur. Kent ve kentin tarihini içeren tematik müzeler, o bölgenin varlığından itibaren ilkel yaşamdan başlayarak modern faaliyetlere kadar gelişmiş siyasal örgütlenmelerdir. Bununla birlikte siyasî, sosyal, ekonomik ve günlük yaşama dair her türden belge, nesne, obje ve yazılı kaynak verilerini, bulgularını koruyan; depolama, tasnif etme ve sergileme görevlerini gerçekleştirmek için oluşturulan müze türüdür (Özrili ve Başak, 2021: 87). Sosyal, tarihî, kültürel vb. hakkında kaynaklık eden tematik müzeler; bu değerleri koruma, depolama, tasnif etme ve sergileme görevlerini üstlenir. Tematik müzeler, özel kompozisyonlarla ayrıntılı işlenen bir konunun tarih ve kültür açısından kazandığı değerini işaretidir. Tematik müzeler, sergi alanlarıyla birlikte etkinlik ve aktivitelerin gerçekleştirildiği yapılardır. Araştırmacıların çalışabilmesi için kurgulanır ve birçok karma işlevi yerine getirir. Mimari programıyla tematik müzeler, tarih açısından millî hafızayı canlandıran, atalar kültürünü yaşatan ve değerler eğitimi inşa eden bir öneme sahiptir. Müzeler, tarih ve kültürün hafızasıdır. Tarih öğretiminde genellikle anlatım tekniği kullanılır. Görsel etkilerle canlandırma ve hafızada kalıcılık işlevler kazanan tematik müzeler millî kimliği inşa etme bilinciyle mekânın anlamlar ürettiği yüceltilmiş değerler alanıdır.

Müzeler bulunduğu şehrin halkını temsil eden bilim, eğitim ve sanat gibi konuları içeren toplumun yarattığı eylem ve fikirlerin kaydını içeren, benzersiz kurumlardır. Millî kimlik, millete ait ortak değerlerin saklandığı bir hafızadır. Bu bağlamda müzebilim, küreselleşme ve emperyalizm karşısında geleneksel kültürü korur; kozmopolitik kültüre karşı yerel kültürü korur. Sosyokültürel değerlerin anlam kazanmasını sağlayan tematik müzeler, ulusal kalıt olarak anlam kazanır. Uygulama ve canlandırma alanları özelliği taşıyan tematik müzeler, eğitim ve kültür aktarımını gerçekleştiren ulusal kalıt unsurudur. “Ulusal kalıt, geçmişten günümüze ulus tarafından yaratılan, benimsenen, biçimlenen ve günümüze getirilip geleceğe aktarılması gereken miras, bir ulusu tanımlamada ve bir anlamda diğer uluslardan ayırmada kullanılan ölçütler, verimler, gösterimler ve ürünler bütünüdür” (Oğuz, 2019: 77). Ulusal kalıt ürünleri, kültür varlıklarını esas alan güçlü imgelerdir. Müzeler, yerel unsurların küresele kazandırılmasını sağlar. Tematik müzeler, imge ve imaj yönüyle kültür varlıklarını birer marka haline getirir. Kültür turizminin gelişiminde önemli olan müzeler insanların tarihle, kültürle ve medeniyetlerle etkileşime geçtiği işlevsel yapılarıdır. Müzecilik ve müzecilik çalışmaları, kültür turizmine bağlı olarak popüler kültür haline gelmiştir.

Müzeler, kültürel bellek mekânlarıdır; bir millete ait değerlerin yarattığı ortak hafızaya ait kodlarla oluşur. Değerler, inançlar, toplumsal kurallar kültürel belleği oluşturur. “Bu bağlamda bireysel olan, çeşitli grupların ortak belleğinin mekânı olarak toplumsal bellekle kurulan benzersiz ilişki ve bu ilişkilerin her birinin kendine özgülüğüdür” (Assmann, 2001: 41). Kültürel bellek; millî kimliği tanımlayan değer, inanış, inanç, dil, tarih, gelenek ve görenekler gibi ortak paylaşımları barındırır. Kültürel bellek, anılara bağlanan sembolik figürlerde inşa edilir. “Kültürel bellek geçmişin belli noktalarına yönelir. Geçmiş onda da olduğu gibi kalmaz, daha çok anının bağlandığı sembolik figürlerde yoğunlaşır” (Assmann, 2001: 55). Küreselleşme ve millî kimliğin yok olması karşısında müzeler, kültürel belleği canlı tutar. Popüler kültür, bir dönem veya bir topluluk içinde öne çıkan, akımlaşan durum ve uygulamalar bütünüdür. Popüler kavramı sevilen veya seçilen anlamını taşır. Popüler kültür “Bir toplumda ortak paylaşılan inançlar, pratikler ve bunların örgütlendiği nesneler anlamında kullanılmaktadır” (Yalçın, 2016: 2333). Popüler ve kültür kavramlarında kültürün kullanımı bir iletişim kodudur. Müze toplumlar/bireyler üzerinde istendik davranışı empoze etme bağlamıyla etkili bir iletişim unsurudur. İletişimi ve iletişimin unsurlarını karşılıklı hale getirir. Müzebilim alanı, bu açıdan önemli bir gösterim aracıdır. Gelenek ve göreneklerin aktarımını müzebilim, işlevsel bir rolle üstlenir. Müzebilim, tasarlanmış gösterim nesneleri bağlamında popüler kültürün amacını belirler. Popüler kültür, kültürel bellek mekânlarını canlı tutan teşvik edici bir güce sahiptir. Kültür temelli pratik ve inanışlar kültürel belleği koruyan, inşa eden ve geleceğe aktaran bir işleve sahiptir. Popüler kültür, kültürel biçimleri/olguları ve iletişim unsurlarını ifade eder. Ortak hafızanın aktardığı topluma ait kültür kodları ilk günkü etkisiyle hedef kitleye popüler bir değer olarak kişilerin/toplumların hayatında korunan gösterme, dramatize etme teknikleriyle sunulur. Müze anlattığı temanın o döneme ait sosyal hayat ve insan ilişkilerini ayırıcı özellikleriyle popüler kültür olarak aktarır. Sabuncuoğlu Şerefeddin Tıp Tarihi ve Cerrahi Müzesi, kültürel bellek mekânlarının korunması bağlamında tematik kurgusuyla işlevsel bir müzedir.

3. HAFIZA MEKÂNI BAĞLAMINDA SABUNCUOĞLU ŞEREFEDDİN TIP ve CERRAHİ TARİHİ MÜZESİ

Hafıza mekânları ulus söylemiyle ortak kalıtsal mirasa ait derin anlamların ve yaşantıların izlerinin olay/nesne/durum bağlamında kültürel bellekte korunmasıdır. Tarih, kültür ve değerler üretiminde süreklilik duygusunun kökeni hafıza mekânlarıdır. Toplumun geçmişiyle olan ilişkisini güçlendiren hafıza mekânları geleceğe köprü kurmaktır. “Müzeler, arşivler, mezarlıklarla koleksiyonlar, bayramlar, yıldönümleri, anlaşımlar, tutanaklar, anıtlar, kutsal yerler, dernekler, bunlar bir başka çağın tanıkları, sonsuzluk hayalleridir” (Nora, 2022: 26). Hafıza mekânları, geçmiş olayların izlerini taşır; topluma ait ortak geçmişi sonsuzluk hayaliyle simgelerler. Mekânlarda tarihin aktardığı bir hafıza vardır. Ortak hafızanın somutlaştığı yapılar arasında müzeler de vardır. Hafızayı güçlendirme etkisiyle farkındalık oluşturan hafıza mekânları tematik müzeler, gelecek nesiller için bir kültürlenme ve kültürleme işleviyle aktarım sağlar. Kültürün ve tarihin hafızaya kalıcı kodlarla yerleşmesini sağlayan hafıza mekânları, mirası devam ettiren geçmişsiz bir hafızaya dönüşür. “Bir hafıza mekânının esas varlık sebebi, zamanı durdurmak, unutmaya işini engellemek, nesnelerin durumunu tespit etmek, ölümü ölümsüzleştirmek, somut olmayana -altın, paranın tek hafızasıdır- göstergelerin en azı içinde anlamın en çoğunu kapsayacak şekilde somutlaştırmaktan ibaret olduğu doğrudur, ki zaten bunlara duyulan tutkunun nedeni de budur, hafıza mekânları, anlamlarının sürekli depresmesi ve dallarının önceden kestirilemez biçimde uzamasıyla sürekli dönüşüme açık olarak yaşarlar” (Nora, 2022: 39). Tarihin oluşturduğu hafıza olmazsa mekânlar da olmaz. “Hafıza mekânlarının sahip olduğu anı animatörlük öğeleri, bu alanların müze olarak yeniden işlevlendirilmesine dayanak oluşturmaktadır. Dünya genelinde, hafıza mekânlarının müze olarak düzenlenmeye başlaması, yas, anı, savaş ve politik değişimler, doğal afet gibi tüm toplumu etkileyen olayları hatırlatan müzelerin kurulması, anıtlar, anıt mezarlar ve heykeller gibi toplumsal ve kültürel hafızayı koruma amacına yönelik artan çabaları yansıtan yaygın girişimlerdir (Çırak, 2024: 20). Sabuncuoğlu Şerefeddin Tıp ve Cerrahi Tarihi Müzesi bu bağlamda tıp, müzik, tarih, mimarî gibi birçok alana kaynaklık eden bir hafıza mekânıdır.

Sabuncuoğlu Şerefeddin on beşinci yüzyılın Anadolu sahası hekimlerindendir. “XV’inci asır Anadolu Türk hekimleri arasında Sabuncuoğlu Şerefeddin, resimli koskoca Cerrahname’si, şahsî müşahade ve metotlarını toplayan Mücerrebnâme’si, Harzemşahlının ilaçları bölümüne 2 bab da kendisi katıp 33 şapitr olarak dilimize döndürdüğü Akraadin’i ile yüksek bir yer alır” (Uzluk, 2017: 539). Tıp tarihine katkılarıyla tanınan Sabuncuoğlu Şerefeddin’in tam ismi Şerefeddin bin Ali bin el-Hac İlyas Sabuncuoğlu’dur. Amasya’da doğup yetişen Sabuncuoğlu’nun tıp alanındaki başarılı hayatı aileden gelen ekolün devamıdır. Çelebi Sultan Mehmed’in hekimbaşılığını yapan Sabuncuoğlu, Mevlânâ el-Hâc İlyas Çelebi Bey’in torunudur. “Amasya’da Sabuncuoğlu (Hacı İlyas) denilen bir mahallede adı yaşayan ünlü bir hekim ailesine mensup olup Çelebi Sultan Mehmed’in hekimbaşısı Sabuncuoğlu Mevlânâ el-Hâc İlyas Çelebi Bey’in torunudur. Amasya Dârüşşifâsı’nda muhtemelen Burhâneddin Ahmed en-Nahcuvânî’den eğitim görmüş, orada on dört yıl hekimlik yaptıktan sonra Candaroğlu İsfendiyar Bey zamanında (1392-1440) bir süre Kastamonu’da bulunmuş, Cerrâhiyye-i Hâniyye’yi yazdığı İstanbul’a giderek kitabını Fâtih Sultan Mehmed’e sunmuş, dönüşünde de Bolu, Gerede ve Tosya’ya uğramıştır. (Mücerrebnâme, vr. 44^b) Son eseri Mücerrebnâme’yi 873’te (1468) yazdığına göre bu tarihten sonra vefat etmiş olmalıdır. Osmanlı bilim dünyasında yeterince tanınmayan Sabuncuoğlu’nun adına ilk defa cerrah İbrâhim b. Abdullah’ın 911 (1505) tarihli Alâim-i Cerrâhîn adlı eserinde tanınmaktadır. İbrâhim b. Abdullah, burada onun adını vererek Mücerrebnâme’den aldığı kadın hastalıklarında kullanılan bir süpozituarın formülünü açıklamaktadır. Sabuncuoğlu’nun öğrencilerinden Gıyâs b. Muhammed İsfahânî de II. Bayezid’e ithaf ettiği Mir’âtü’s-sihha adlı kitabında hocasının tıptaki başarılarını överek onu örnek aldığını belirtmiştir. Amasya’da yaşamış olması ve eserlerini o günün bilim dili olan Arapça yerine Türkçe yazması Sabuncuoğlu’nun yeteri kadar tanınmamasının başlıca sebepleridir. Eserleri 1. Akrâbâzîn Tercümesi. Şehzade Bayezid’in ikinci Amasya valiliği sırasında onun isteği üzerine İsmâil b. Hasan el-Cürcânî’nin Farsça Zâhîre-i Hârizmşâhî adlı kitabının ‘Akrâbâzîn’ başlıklı son bölümünden 1444 yılında yaptığı tercümedir. (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 3536; Kılıç Ali Paşa, nr. 761/1) Sabuncuoğlu otuz bir bab olan bu bölümü ilâveler yaparak otuz üç baba çıkarmıştır. İlâçların hazırlanma usulleriyle başlayan kitap daha sonra müfred ve mürekkeb ayırımıyla ve macun, eyâriç, cevâriş, ıtrifil, kurs, süfûf, laûk, şurup, perverde, gargara, yağ ve merhem sıralamasıyla ilâçların formüllerini verir. Kenan Süveren GATA Tıp Fakültesi’nde bu eserle İbn Sînâ’nın aynı adlı eserini tıp ve bilim tarihi açısından karşılaştırdığı bir doktora çalışması hazırlamıştır. 2. Cerrâhiyye-i İlhâniyye (Cerrâhiyyetü’l-Hâniyye). Kitabın en önemli özelliği, tıp tarihinde ilk defa cerrahî müdahaleleri gösteren minyatür tekniğinde yapılmış çeşitli resimler içermesi ve sade bir Türkçe ile kaleme alınmış olmasıdır. Bu sebeple hakkında tıp tarihi, Türk dili ve resim sanatı açısından pek çok çalışma yapılmıştır. Eserin tıpkıbasımı ve transkripsiyonu İlter Uzel tarafından geniş açıklama ve notlarla birlikte iki cilt halinde yayımlanmıştır. 3. Mücerrebnâme (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 3619). Sabuncuoğlu 873’te (1468) yazdığı eserin önsözünde kitabını Amasya’daki hekim çevresinin isteği üzerine kaleme aldığını söyler. İlk defa Rusçuklu Hakkı tarafından 1920 yılında İkdâm gazetesinde tanıtılan kitapta çeşitli hayvanlar, insanlar ve müellifin kendi üzerinde denemiş olduğu ilâçların hazırlanışı ve kullanılışı anlatılmaktadır. Bugünkü vak’a takdimlerine benzer ifadelerin yer aldığı eser on yedi bölüm olup bölümler ilâçların etki ve kullanım alanlarına göre düzenlenmiştir; bu sebeple ilâçlar çok kullanılanlardan az kullanılanlara doğru sıralanmıştır. Eser Türk tıp tarihinde bir hekimin kendi buluşu ilâç ve tedavi metotlarını anlattığı ilk monografi olması bakımından önemlidir” (Yıldırım, 2008: 358-359). Sabuncuoğlu Şerefeddin bir kültür muhiti olan Amasya’da dünyaya gelmiş; ailesi ilim ve kültür faaliyetleriyle tanınmıştır. Dedesi Hacı İlyas, Çelebi Mehmed’e hekimbaşılığı yapmıştır. Sabuncuoğlu’nun düzenli bir eğitim görüp görmediği bilinmemektedir. “Şerefeddin’in düzenli bir eğitim görüp görmediği hakkında kesin bir bilgi yoktur. Belki de devrinin ilk veya ortaokulunu bitirmişti. On yedi yaşından itibaren zamanın geleneklerine göre usta-çırak usulüyle tabipliğe başlamıştır. Bu durum, onun medrese eğitimi yapmadığı görüşünü kuvvetlendirmekteyse de Cerrâhiyyetü’l-Hâniyye’de ‘Biz çok oğlancıklar gördük kim mektebde buncılayın iderlerdi’ sözü onun bir okul yaşamı olduğunu kanıtlayabilir” (Uzel, 1992: 20-21). Sabuncuoğlu Şerefeddin, usta-çırak ilişkisiyle hekimlik eğitimini devam ettirmiştir. Amasya’nın bir değeri olan Sabuncuoğlu Şerefeddin’in Fatih dönemindeki çalışmaları tıp literatürü açısından önemlidir. Sabuncuoğlu bugün de faydalı bilgileriyle istifade edilen kıymetli eserler kaleme almıştır. Sabuncuoğlu’nun, Cerrâhiyyetü’l-Hâniyye eserinde bu alanda yapılmış olan tedavi yöntemlerinin uygulanma şekillerine kendi sanatsal kişiliğini katarak minyatürlerden oluşan bir çalışma yapması onu döneminde önemli kılar. Eser hem Türk kültür tarihi hem de tıp tarihi açısından kıymetli bir çalışmadır. “Özellikle bu alanda yapılmış olan tedavi yöntemlerinin uygulanma şekillerini yazarın sanatsal kişiliği ile birleştirerek minyatürlü bir eserle ortaya koyması bakımından önemlidir. Yüzyıllar boyu farklı kültürler tarafından barındırdığı tedavi yöntemleriyle bir başvuru kaynağı özelliği taşıyan bu esere ilgi artmış, tercüme edilerek yaygınlaşması sağlanmıştır. Eser yazıldığı dönemin tıbbi bilgisini aktarmakla kalmaz aynı zamanda günümüze kadar ulaşan anlatılan ilginç tedavi yöntemleri ile alternatif tıp bilimi üzerine de ışık tutmaktadır. Eserin bilinen üç nüshası bulunmakta ve bu nüshalar farklı kütüphanelerin koleksiyonlarında yer almaktadır. 15. yüzyılda tamamlanan eserde pek çok tedavinin farklı yöntemlerle uygulamaları ve cerrahi alet tasvirleri bulunmaktadır. Kitabın 57 fasıldan müteşekkil ilk babında dağlama yöntemleri, ikinci babında ise 98 fasıl olarak cerrahi aletler anlatılırken, 36 fasıldan oluşan son babında kırık ve çıkıklarla ilgili müdahalelere yer verilmiştir. Paris Bibliothèque Nationale, Fatih Millet Kütüphanesi nüshası ve İ.Ü. Tıp Fakültesi Tıp Tarihi’nde nüshaları bulunmakta olup her bir nüshada farklı sayıda minyatür bulunmaktadır” (Ertunç ve Mazi, 2021: 306).

Sabuncuoğlu Şerefeddin kendi deneyimlerini ve keşiflerini bilimsel metotlarla düzenleyip kaleme almış, tüm hekimlere faydalı olmak istemiştir. Fatih Sultan Mehmed'in hekimliğini de yapmıştır. Sabuncuoğlu Şerefeddin müellifliğinin yanında iyi bir hattattır. "Sabuncuoğlu yalnız müellif değil, aynı zamanda hattattır, değerli tıp kitaplarını kopya etmekten çekinmemiş, bize kadar gelmesini sağlamıştır" (Uzluk, 2017: 541). Arapça ve Farsçaya hâkimdir; tıp alanındaki gelişmeleri yakından takip etmiştir. Cerrâhiyyetü'l-Hâniye eserini Osmanlı ülkesindeki her hekim faydalanabilsin diye Türkçe kaleme almıştır. "Sabuncuoğlu yaptığı çalışmaların yanı sıra iyi bir tıp hocasıdır. Cerrahî alanda teorik bilginin önemli olduğu gibi pratiğin de geliştirilmesi gerektiğini ve buna bağlı olarak cerrahî müdahaleleri yapmak isteyenlerin bunu görmesi hatta uzman gözetiminde uygulama yaptırılarak öğrenmeleri gerektiğini söylemiştir. Eğitimde görselliğe önem vermiştir. Cerrâhiyyetü'l-Hâniyye'de resmettiği ameliyat yöntemleri ve alet şekilleri ile eseri okuyanlara, görsel eğitim imkânı sağlamıştır. Tıp ilminin gelişmesi, ilerlemesi ve nesillere aktarımı için cömertçe bilgisini paylaşmıştır" (Yüksek, 2020: 30). Bilgi birikiminden diğer bilim insanlarının da yararlanması amacıyla eserlerini kaleme almıştır. Çalışmalarında kendi kalemıyla uyguladığı tedaviler ve ilaçlar hakkında ayrıntılı bilgi sunmuştur.

Sabuncuoğlu Şerefeddin'in adını taşıyan müze, Amasya'nın bilim ve kültür tarihindeki rol ve işlevini anlatan tematik bir müzedir. Şehzadeler şehri olarak ünlenen Amasya'da bilime ve kültüre önem verilmiştir. Müzede korunan temalar, hafıza mekânı bağlamında kentin marka değerlerinden biridir. Amasya'da İlhanlı Dönemi'ni temsil eden tek eser olan yapı, kültür ve tarih bağlamında önemli bir müzedir. Sabuncuoğlu Şerefeddin Amasya Dârüşşifâsı'nın on dört yıllık başhekimisi olarak önemli çalışmalar yapmıştır. Müzeye dönüşen yapının ön cephesi estetik bir görüntüye sahiptir. Kabartma halinde diz çökmüş insan heykeli kapı kilit taşına sanatsal bir değer katmıştır. "Bu figürdeki insan oturur vaziyette, arkası dönük, dizlerine doğru kıvrılmış kolları, sırt ve baş kısmı hatta elbise kıvrımları belli bir şekildedir. Ayaklarında kelepçeye benzeyen birer halka ve figürün kuzey tarafında ayaklarının yanında zincir motifi mevcuttur. Figürde akıl hastalığının insan ayağına vurulan bir pranga olduğunun yanı sıra tedavide kişilerin çevreye ve kendine zarar vermesini önlemek için zincirlendiği izlenimi verilmektedir. Bu figürün varlığı ve arkadan tasvir edilmiş şekli de başka hiçbir yapıda görülmemiştir" (Yalçınkaya, 2017: 313). Müzikle tedavinin Anadolu'daki ilk uygulaması Amasya Dârüşşifâsı'nda görülür. Sabuncuoğlu Şerefeddin tarafından yazılan Türkçe ilk cerrahi kitap Cerrâhiyyetü'l-Hâniye'deki çizimler esas alınarak inşa edilmiş on farklı branştaki tıp ve cerrahi aletlerinin sergilendiği ve tedaviye yönelik yöntemlerin betimlendiği Sabuncuoğlu Salonu o dönemde Osmanlı tıp alanının gelişmişliğini gösterir. Tedavilerin ve cerrahi operasyonların dramatize edildiği Sabuncuoğlu Kliniği müzenin tematik içeriğini tamamlar. Müzik tedavisi ve makamların kompozisyon olarak korunduğu Müzik Salonu görsel ve işitsel bir ahenk sağlar. Sabuncuoğlu Şerefeddin Tıp ve Cerrahi Tarihi Müzesi'nin tematik şablonu, Osmanlı dönemi bilimsel çalışmalarının ve ilme verilen değer göstergesidir. Tematik bölümler halinde Tıp tarihi, musiki kültürü ve kullanım alanları tedavi yöntemlerinin gösterimiyle ön plana çıkar. Girişte bulunan avluda müzik bölümüyle hoş bir karşılama teması kullanılmıştır. Sabuncuoğlu Şerefeddin Tıp ve Cerrahi Tarihi Müzesi ulaşılabilirlik yönünden şehir merkezinde yer alan bir lokasyona sahiptir. Tek katlı olan yapı geniş ve ferah avlusuyla rahatça dolaşılabilir bir mimarî plana sahiptir. Bütünleşik yapısıyla estetik bir dokuya sahiptir.

Şekil 1. Sabuncuoğlu Salonunda sergilenen branşlara ayrılmış cerrahi aletler

Şekil 2. Sabuncuoğlu Salonu'nda sergilenen cerrahi aletler

Şekil 3. Sabuncuoğlu Kliniği olarak düzenlenen bölümde Sabuncuoğlu hastasına tavsiyelerde bulunurken dramatize edilmiştir.

Şekil 4. Sabuncuoğlu Kliniği bölümünde ilaç yapımını gösteren bir dramatizasyon.

Şekil 5. Sabuncuoğlu Şerefeddin Müzesi'nin girişinde/avluda bulunan açık alan müzikli tedavi dramatizasyonu ziyaretçiler için bir terapi sunar

Şekil 6. Müzik Salonunda müzik ve su sesi eşliğinde açık havada yapılan bir terapinin minyatürü.

Şekil 1. Müzik Salonunda yer alan hastalıklar ve makamlar

Sabuncuoğlu Şerefeddin Tıp ve Cerrahi Tarihi Müzesi'nde günümüzde de önemini koruyan o dönemki hastalara uygulanan müzikli tedavi, müzenin Müzik Salonu'nda bir kompozisyon oluşturur. Dönemin tıbbında hastalıklar ve makamlar arasındaki ilişki ve müzikli tedaviye verilen önemin göstergesidir. Terapide kullanılan musikinin temel aletleri ve tedavide uygulanan Türk Musikisi makamları hakkında detaylı bilgi bulunmaktadır. Müze ziyaretçilerine uygulamalı bir sağaltma sunar. Müzik eşliğinde ruhun huzur buluşu ve açık hava ortamıyla işlevsel bir etkinlik değeri kazanır. Türklerin ruh-beden bütünlüğünü düşünerek geliştirdiği müzikli tedavi, sağaltma anlamı taşır. Müzikle dinlenen ruh olumlu bir değişim yaşar. Müziğin ruh üzerindeki olumlu etkisinden yararlanma kültürel bir özelliği barındırır. Türk kültüründe şamanlar da müzikle tedavi yöntemini uygulamışlardır. Müzede Müzikle Tedavi Salonu Türk-İslâm geleneğinin beden ruh sağlığını önemseyen evrensel bir değeri dramatize eder. Müze Türk kültürünün, bilimsel gelişmelerin, sanatsal faaliyetlerin bir göstergesidir. Osmanlı döneminde her alanda bilimsel çalışmaların devam ettiği Amasya'nın önemli bir merkez rolünde olduğu anlaşılır. Amasya'nın bu müzeyle bir hafıza mekânına dönüşmesi kentin kültürel kimliğine ait bir değerdir. Sabuncuoğlu Şerefeddin Tıp ve Cerrahi Tarihi Müzesinin bilim tarihindeki yeri ve önemi müzebilim açısından yapının hafıza mekânı değerini ortaya koyar.

4. TARTIŞMA ve SONUÇ

On dokuzuncu yüzyıl halkbilimi çalışmalarıyla müzelere yönelik çalışmalar önem kazanmıştır. Kültürel mirasın korunması ve yaşatılması bağlamında müzeler değerler alanına girer. Yerel kültürün yaşatılması ve duyarlı toplum hedefinde tematik müzeler ilgi görmektedir. Şehirlerin tarihi ve kültürel dokularını somutlaştıran tematik müzeler, öğrenme açısından da görsel hafızayı güçlendirir. Sabuncuoğlu Şerefeddin, on beşinci yüzyıl hekimlerindendir. Amasya Dârüşşifâhanesi'nde görev yapmıştır. Bu bina günümüzde tarihî ve kültürel dokusuyla Sabuncuoğlu Şerefeddin Tıp ve Cerrahi Tarihi Müzesi olarak tematik bir kompozisyona sahiptir. Müzeler kültür ve tarih dokusunu somut içeriklerle işleyen kalıtsal miras öğeleridir. Tıp bilimi ve tıp tarihi Türk halk kültüründe önemli bir konudur. Müze, geleneksel ve modern tıbbın birlikteliğiyle hafıza mekânı haline gelir. Müze çeşitli temalar halinde Sabuncuoğlu Salonu, Sabuncuoğlu Kliniği, Müzik Salonu olarak üç bölüme ayrılır; müze binası tek katlı bütünlük bir yapıya sahiptir. Yapı, müzenin girişinde avluda bulunan müzik teması ve alışveriş bölümüyle müzecilik alanında kültürel mirasa dâhil edilmiştir. Sabuncuoğlu Şerefeddin Tıp ve Cerrahi Tarihi Müzesi'nde tıp etiği ve estetiği tematik bir değer olarak göndergesel bir işleve sahiptir. Müze içerdiği tarihî belgeler, dramatize edilmiş kompozisyonuyla görülmesi gereken millî ve manevî değerlerden oluşan kültürel bir mirastır. Tematik müzeler, kültürel bellek mekânlarını geleceğe aktarır. Tematik müzelerin popüler kültürü yaratma işleviyle şuurulu bir toplum ve kültürel bellek mekânları inşa edilir. Müzelerin kültürü inşa etme sürecinde insanlar üzerinde bir göstergeye dönüşmesi etkili bir iletişim bağlamına dönüşür. Sabuncuoğlu Şerefeddin Tıp ve Cerrahi Tarihi Müzesi

canlandırma ve dramatize etme özellikleriyle hafıza mekânlarının amaçlarında yer alan insana/topluma farkındalık ve bilinç kazandırır. Müzede kültürel bir olgu olarak tıp tarihi, müzikle tedavi ve cerrahi aletleri hakkındaki tematik gösterim ortak hafızaya ait değerlerle Türk milletinin millî kimlik kodları olarak verilmiştir. Osmanlı döneminde sancak merkezi olan şehirlerde önemli din âlimleri ve bilim insanları yetişir. Müzenin temasında sosyal yaşam, kişiler arası iletişim, toplum olma bilinci, ana dil ve bu dille yaratılan/kazanılan kültürel birikim sunulur. Müze hafıza mekânlarının korunmasını somutlaştıran görsel-dramatik etkileşimiyle kültür aktarımının etkinliğini içeren bir role sahiptir. Tıp tarihini ve Sabuncuoğlu Şerefeddin'in bilim insanı kimliğini Amasya'nın marka değeri olarak mekân-hafıza bağlamıyla inşa eden bir müzedir. Kültürel marka, şehri bir cazibe merkezi haline getirir.

KAYNAKÇA

- Assmann, J. (2001). *Kültürel Bellek / Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik* (Çev. Ayşe Tekin), Ayrıntı Yayınları.
- Çırak Ş. (2024). *Sürdürülebilir Koruma Yaklaşımlarında Hafıza Mekânlarının Rolü: Ziraat Mektepleri*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Ertunç, Ç. Ö. ve Mazı, L. D. (2020). “Sabuncuoğlu Şerefeddin’in Paris Bibliotheque Nationale’de Bulunan Cerrahiyyetü’l-Haniyye İsimli Eserinin Minyatür Özellikleri”. *İSTEM*, 18/36, 305-323.
- Fidangenç, A. Ş. (2016). “Yereli Korumak ve Türkiye’de Kent Müzeleri, İdeal Kent”, *Kent Araştırmaları Dergisi*, Pamukkale Üniversitesi, 7(20), 936-965.
- Karadeniz, C. (2018). *Müze Kültür Toplum*, Ankara: İmge Yayıncılık.
- Köksal, M. F. (2015). “Ünlü Tabip Amasyalı Sabuncuoğlu Şerefeddin’in Bilinmeyen Bir Eseri (Mi?): Fütüvvet-Nâme”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, S. 36, 227-248.
- Nora, P. (2006). *Hafıza Mekânları* (Çev. Mehmet Emin Özcan), Dost Kitabevi.
- Oğuz, M. Ö. (2019). *Küreselleşme ve Uygulamalı Halk Bilimi*, Akçağ Yayınları.
- Şenel, Ü. (1988). *Amasyalı Hekim Sabuncuoğlu Şerefeddin’in Eseri Mücerrebname*, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Uzluk, F. N. (2017). “Hattat Olarak Sabuncuoğlu Şerefeddin”, *Toplu Makaleler/Tıp Tarihi* (Haz. Ahmet Aciduman, Berna Arda, Ayten Altıntaş), Tarih Kurumu Yayınları, 539-550.
- Yalçın, M. (2016). “Popüler Kültür Ürünü Olarak Türk Televizyon Dizilerinde Etnografik İletişim Kodların Kullanımı: Diriliş ‘Ertuğrul’ Dizisi Örneği”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(7), 2332-2341.
- Yaşar Ö. ve Oktay B. (2021). Hafıza Odası Müzeler ve Kültürel Kimlik, *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(26), 83-93.
- Yıldırım, N. (2008). “Sabuncuoğlu Şerefeddin”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 35, 358-359.
- Yalçinkaya, A. (2017). *Anadolu Türk Mimarisi’nde 12-14. Yüzyıllar Arasına Tarihlenen Cami, Medrese, Şifahane ve Türbe Yapılarındaki Taş Üzerine Yapılmış İnsan Figürlü Bezemeleri*, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Yüksek, E. (2020). *Amasyalı Şerefeddin Sabuncuoğlu’nun Hayatı, Eserleri Ve Tıp Alanına Getirdiği Yenilikler*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Samsun.

ÇALIŞMANIN ETİK İZNİ

Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

1.yazarın araştırmaya katkı oranı %50, 2. yazarın araştırmaya katkı oranı %50’dir.

ÇATIŞMA BEYANI

Araştırmada herhangi bir kişi ya da kurum ile finansal ya da kişisel yönden bağlantı bulunmamaktadır. Araştırmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.